

Sydsvenska Miljörättsföreningen

PFAS-föreningar i rättsligt perspektiv

2024-03-19

Delphi

Advokatfirman Delphi

**Elisabeth
Werner**

Advokat och Partner

**Jesper
Blomberg**

Specialist Counsel

Delphi

Upplägg

- Kort bakgrund – PFAS i Kallinge
- Något om LAV (va-lagen)
- Högsta domstolens dom "Dricksvattnet" (NJA 2018 s. 475)
- Högsta domstolens dom "PFAS" (2023-12-05, T 486-23)
- Uppsala vatten ./ . Försvarsmakten

Bakgrund

PFAS-ämnen (*poly- och perfluorerade alkylsubstanser*) har skapats för att stöta bort fett, smuts och vatten.

Idag finns det tusentals olika PFAS-ämnen på marknaden.

Populationsstudier på människor visar en koppling mellan exponering för vissa PFAS-ämnen och sämre vaccinsvar hos barn, leverskador, förhöjda halter av blodfetter, tarmsjukdomar och sköldkörtelrubbningar.

De två mest kända PFAS-ämnena PFOS och PFOA är även misstänkt cancerframkallande och kan ha negativa effekter på reproduktionsförmågan.

Bakgrund

Länsstyrelsen i Blekinge län genomför hösten 2013 en utökad provtagning av miljögifter i grundvatten i länet.

Vattenverket Brantafors försör boende i Kallinge och de nordvästra delarna av Ronneby tätort med dricksvatten. Verket stängs p.g.a. höga halter av PFAS i dricksvattnet.

På närliggande brandövningsplats på flygflottiljen F17 har släckskum som innehåller ämnena använts sedan mitten av 1980-talet. Försvarmakten inleder ett utredningsarbete och det konstateras höga halter i grundvattnet liksom läckage ut i Ronnebyån.

Blodprovsundersökningar 2014 visar förhöjda halter PFAS hos invånare med dricksvatten från Brantafors vattenverk.

Bakgrund

2016 väcker 165 privatpersoner talan vid Blekinge tingsrätt mot Ronneby Miljö och Teknik AB.

Fastställsetalan: Ersättning för personskada enligt produktansvarslagen (1992:18) ("PAL").

Ronneby Miljö och Teknik AB bestrider käromålet och hävdar bl.a. att PAL inte tillämplig, utan istället LAV.

2017 hänskjuter Blekinge tingsrätt frågan till prövning av Högsta domstolen ("hissdispens" enligt 56 kap. 13 § rättegångsbalken) = NJA 2018 s. 475

2021 Blekinge tingsrätt

2022 Hovrätten över Skåne och Blekinge

2023 Högsta domstolen

Något om LAV

1955 års va-lag (lagen [1955:314] om allmänna vatten- och avloppsanläggningar)

1970 års va-lag (lagen [1970:244] om allmänna vatten- avloppsanläggningar)

LAV trädde i kraft den 1 januari 2007. Tidigare prövades frågor enligt lagen främst av Statens va-nämnd, men 2016 togs uppgifterna över av mark- och miljödomstolarna

Kommunen har en långtgående skyldighet att ordna allmänna vattentjänster

Huvudman eller fastighetsägare som överskridit sin rätt eller åsidosatt sin skyldighet i förhållande till den andre ska fullgöra vad som eftersatts och ersätta skadan. Detta skadeståndsansvar är i princip strikt. Gäller bara i va-förhållandet.

Något om LAV

Ansvaret dock inte fullt ut strikt, utan en förutsättning för ansvar är att huvudmannen överskridit sin rätt eller åsidosatt sin skyldighet.

Den skadelidande har bevisbördan för att skadan uppkommit p.g.a. va-anläggningen. Dock bevislättnad för den skadelidande

Vilka skyldigheter parterna har gentemot varandra bestäms i första hand genom va-lagen samt kommunens ytterligare föreskrifter (ABVA) och va-taxa.

Prövning enligt LAV – t.ex. av skadeståndsfrågor – sker i mark- och miljödomstol och enligt bestämmelserna i rättegångsbalken om tvistemål. Domstolen har dock ett särskilt utredningsansvar. Och särskilda rättegångskostnadsbestämmelser.

NJA 2018 s. 475 ”Dricksvattnet”

1. Dricksvatten är en produkt som omfattas av PAL

Lagen tar i första hand sikte på industriellt framställda varor, men dess produktbegrepp är betydligt vidare. Sättet att framställa en produkt är inte avgörande för om den ska falla under lagens tillämpningsområde. Naturprodukter som säd, grönsaker, frukt, bär, vilt och fisk omfattas även om de inte har undergått någon särskild bearbetning. Gaser och vätskor anförs också som exempel på produkter i lagens mening, oavsett om de utvinns direkt från naturen eller framställs industriellt.

2. Skadeståndsbestämmelserna i LAV är inte exklusivt tillämpliga

Utgångspunkten i svensk rätt är att en skadeståndstalan med stöd av allmänna skadeståndsregler tillåts även när det finns speciallagstiftning som reglerar frågan. Avsteg kan emellertid göras med hänsyn till speciallagens utformning och syften. Det kan t.ex. vara så att lagens ordalydelse otvetydigt ger uttryck för att den exklusivt reglerar skadeståndsskyldigheten.

NJA 2018 s. 475 ”Dricksvattnet”

3. Dricksvattnet har satts i omlopp i en näringsverksamhet

Kommunala bolag som bedriver verksamhet av ekonomisk natur kan ådra sig produktansvar.

Slutsats:

”Kommunalt dricksvatten är en sådan produkt som faller under produktansvarslagens tillämpningsområde.

Skadeståndsbestämmelserna i lagen om allmänna vattentjänster är inte exklusivt tillämpliga och det dricksvatten som Miljöteknik tillverkat har satts i omlopp i en näringsverksamhet. Miljötekniks leverans till kärandena vid tingsrätten av vatten enligt lagen om allmänna vattentjänster omfattas alltså av produktansvarslagen.”

Högsta domstolens dom ”PFAS”

Frågan i målet

- *Har klagandena genom de förhöjda halterna PFAS i blodet drabbats av personskador, dvs. föreligger skadeståndsskyldighet i och för sig?*
- PAL genomför EU:s produktansvarsdirektiv
- Varken direktivet eller PAL innehåller någon definition av vad som avses med personskada
- Personskadebegreppet preciseras inte heller närmare i skadeståndslagen – överlämnats till nationell lagstiftning
- Begreppet ska dock enligt EU-domstolen ges en vid tolkning
- Krävs ej culpa
- Enligt lagen ska skadestånd betalas för bl.a. personskada som en produkt har orsakat på grund av en säkerhetsbrist (se 1 §).
- Till personskada räknas såväl fysiska som psykiska defekttillstånd

Högsta domstolens dom ”PFAS”

- För att det ska vara fråga om ett fysiskt defekttillstånd krävs att det har skett en förändring på eller i kroppen och att den förändringen objektivt sett är en försämring
- Det kan handla om en synlig yttre påverkan på kroppen, ett sjukdomstillstånd eller en nedsatt funktion i något kroppsligt organ – en försvagning av kroppens immunförsvar och en ökad mottaglighet för sjukdomar är exempel på det sistnämnda
- En förhöjd risk för att ett fysiskt defekttillstånd ska inträda i framtiden kan principiellt sett inte i sig anses utgöra en personskada
- Ett ansvar grundat på risk medför med nödvändighet att traditionella skade-, kausalitets- och bevisbegrepp måste omformuleras (i stället kommer sannolikhetskalkyler i förgrunden)
- Det skulle innebära en förändring av skadeståndsrätten genom rättstillämpning som det är svårt att förutse konsekvenserna av – det får ankomma på lagstiftaren att ta ställning till

Högsta domstolens dom "PFAS"

- Uppmätta sammanlagda halten PFAS i blodet bland de klagande bland de högsta som uppmätts i befolkningar i världen
- Klagandena löper en – sett i förhållande till personer som inte utsatts för motsvarande exponering – förhöjd risk att drabbas av sådana negativa hälsoeffekter och sjukdomar som är associerade med PFAS-exponering
- Den förhöjda risken för negativa hälsoeffekter i framtiden utgör inte i sig en personskada
- *"Däremot får den beaktansvärda kroppsliga försämring som manifesterats i de höga halterna PFAS i blodet för var och en av klagandena anses utgöra ett sådant fysiskt defekttillstånd som i skadeståndsrättslig mening är en personskada."*
- Det finns därmed förutsättningar att fastställa att bolaget är ansvarigt för att kompensera klagandena för dessa personskador
- (Skiljaktig mening!)

Fortsättning?

Ersättningsgillt vid personskada enligt 5 kap. 1 § skadeståndslagen

- Kostnader
- Inkomstförlust
- Sveda och värk (Fysiskt och psykiskt lidande och obehag av övergående natur, t.ex. oro, smärta och ångest; jfr Trafikskadenämndens "tabell")
- Lyte och annat stadigvarande men (fysiskt och psykiskt lidande av bestående art; jfr Trafikskadenämndens "tabell")
- Särskilda olägenheter (i första hand en ideell ersättning; jfr t.ex. särskilt svår invaliditet)

Fortsättning?

- Adekvat kausalitet - skadelidande har bevisbördan?
 - Ingen bevislätnadsregel i PAL...
 - Preskription (3 år / 10 år)?
 - Perdurerande skadegörande handling?
 - Regressrätt...?
-
- ...och nu över till Björn Gullefors, bolagsjurist på Uppsala vatten